

ŽODŽIŲ ATGAMINIMO KLAIDŲ NAGRINĖJIMAS, MOKANTIS ANGLŲ KALBOS

I. LAPTEVAITĖ

Šiame straipsnyje nagrinėjami kai kurie verbalinės atminties dėsniniai, pasireiškiantys, įsimenant svetimos kalbos leksiką. Dėsniniai buvo nustatyti, išnagrinėjus klaidas, padarytas, betarpiškai atgaminant anglų kalbos žodžius, išmokus KPI daromo eksperimento metu.

Eksperimentas buvo atliktas su 43 tiriamaisiais lietuviais, suskirstytais į 3 grupes. Kiekvienoje grupėje buvo įsimenamas skirtingas naujų žodžių kiekis, pateiktas rišliame tekste. *A* grupėje reikėjo įsiminti 12 naujų žodžių, *B* grupėje — 18 ir *C* grupėje — 24. Žodžiai buvo įsimenami poriniu asociacijų metodu. Tiriamieji įsimindavo tuos žodžius, skaitydami ir išvardami juos per skirtą laiką, nustatytą pagal žodžių eilės ilgį. Įsiminti žodžiai buvo atgaminami raštu.

Atsižvelgiant į tiriamiesiems keliamus reikalavimus, klaidos suskirstytos į tarimo, žodžio formos ir žodžio reikšmės klaidas. Kalbėdami apie žodžių formą, turime galvoje grafinę, bet ne gramatinę žodžių formą, o kalbėdami apie tarimo klaidas, turime galvoje ne fonetines klaidas, bet neteisingą raidžių derinio skaitymą, pavyzdžiui, kai „galva“ pavadinama „hi:d“, o ne „hed“. Klaida laikomas visiškas žodžio neįsiminimas, taip pat jo iškraipymas.

Didžiausią klaidų grupę sudaro **tarimo klaidos**. Tokių klaidų visose tiriamųjų grupėse yra apytikriai dvigubai* daugiau, negu žodžio formos klaidų. Pavyzdžiui, *A* grupėje vidutiniškai neįsiminta apie 8% žodžių formų ir apie 15—16% žodžių tarimo.

Visuose tarimo klaidų pogrupiuose gana daug visiškai neįsimintų tarimų. Kuo ilgesnė naujų žodžių eilė, tuo labiau gausėja žodžių, kurių tarimas visiškai neįsimintas. Pavyzdžiui, *A* grupėje neįsiminta vidutiniškai 25% žodžių tarimo, o *C* grupėje — net 65%.

Didelį tarimo klaidų procentą, kaip ir didelį visai neįsimintų žodžių tarimo skaičių, galima paaiškinti tuo, kad, įsimenant tarimą, pagrindinį vaidmenį vaidina girdėjimo kanalas, o, kaip žinoma, girdėjimo kanalo pralaidumas yra mažesnis, negu regėjimo kanalo pralaidumas, kuris ypač svarbus, įsimenant žodžio formą.

Tarimas iškraipytas šiose žodžių grupėse:

1. Žodžiuose, kuriuose pasitaiko neįprastai tariamų, bet paplitusių raidžių derinių. Pavyzdžiui, visose grupėse daugelio neįsimintas arba iškraipytas žodžio *a couple* „pora“ tarimas, nes tame žodyje raidžių derinys *ou* vietoj įprasto *au* tariamas *A*. Nė vienas tiriamasis nenurodė, kad tą žodį reikėtų tarti *kaupl* (tai būtų įprastas *ou* tarimas), o keletu buvo duotas iškraipytas tarimas *koupl*.

Šias klaidas galima paaiškinti anksčiau įsisavinto raidžių derinio tarimo proaktyvia interferencija. Tačiau tiriamųjų tarimas buvo neinterferuojantis, o jie dažniausiai visai neįsiminė tokių žodžių tarimo arba iškraipė jį į tarpinę formą tarp interferuojančiosios ir naujai įsisavinamosios.

Tą reiškinį galima paaiškinti pagal analogiją Dž. A. Makgečo¹ ir A. V. Meltono bei Dž. M. Ervino¹ teorija apie retroaktyvią interferenciją. Dž. A. Makgečas iškėlė hipotezę, kad kai kurie *A* uždavinio atsakymai, klaidingai duodami *B* (interferuojančio) uždavinio metu, nesustiprinami, todėl *A* uždavinio atgaminimo metu visai nepasakomi. Šiuo atveju taip pat galima manyti, kad interferuojantys vaizdiniai trukdo sustiprinti atsakymą į stimulą (lietuvišką žodį), nors ir įsimenama, jog angliškas žodis tariamas kažkaip savitai. Todėl duodamas savas tarimas, kuris panašus į interferuojantįjį, bet jam netolygus.

Dėl anglų kalbos interferencijos padaryta daugiausia tarimo klaidų visose grupėse.

Gimtosios kalbos interferencija žodžių tarime pasireiškia daug silpniau, tik esant labai dideliame panašumui, beveik tapatybei, tarp lietuviškų ir angliškų žodžių formų. Pavyzdžiui, kai kurių tiriamųjų buvo klaidingai įsimintas žodžio *X-rays* „rentgeno spinduliai“ tarimas, nurodant tarimą *iks-reiz*.

2. Žodžiuose, susidedančiuose iš fonemų neįprastų derinių. Pavyzdžiui, *merely* [mɪəli] „tikslai“ tarimas buvo arba daugumos visai neįsimintas, arba paverstas *mereli*.

Šias klaidas galima paaiškinti, remiantis Dž. A. Selfrido ir Dž. A. Millerio² teorija, kad žodžių ir atskirų skiemenų įsiminimas priklauso nuo jų priartėjimo prie įprastų kalbos vienetų laipsnio. Kuo aukštesnio laipsnio priartėjimas, tuo didesnę asociatyvinę vertę turi žodis, tuo geriau jis įsimenamas. Fonemų deriniai, sudarantys šiuos žodžius, turi žemą asociatyvinę vertę, todėl tų žodžių tarimas blogiau įsimenamas.

3. Blogiau įsimintas ilgų žodžių tarimas. Ilgais laikomi žodžiai, susidedantys iš daugiau negu 7 fonemų, pavyzdžiui, *investigate* „ištirti“.

Tas klaidas galima paaiškinti tuo, kad sunkiau įsimenamas tarimas žodžių, kurių ilgis viršija vienkartinio suvokimo apimtį.

Žodžių formos klaidų analizės išdavos. Visai neįsimintų žodžių skaičius šioje klaidų grupėje nežymus. Neįsiminti žodžiai *A* ir *B* grupėse sudaro 5–8% visų klaidų, *C* grupėje — apie 12%.

To reiškinio priežastis, matyt, yra ta, kad žodžių forma perduodama regėjimo kanalu.

Žodžių formos klaidas galima šitaip sugrupuoti:

1. Daugiausia klaidų padaryta, atgaminant leksinius vienetus, susidedančius iš kelių žodžių, pavyzdžiui, frazeologinį vienetą *to keep at bay* „sulaikyti“ arba sudurtinį veiksmažodį *to switch on* „įjungti elektrą“. Čia atgaminami tik svarbiausi, t. y. daugiausia informacijos duodantys, leksinio vieneto elementai — veiksmažodžiai, daiktavardžiai, o mažiau informacijos duodantys elementai — prielinksniai irrieveksmiai — praleidžiami arba iškraipomi. Pavyzdžiui, frazeologinis vienetas *to keep at bay* visose grupėse pavirsdavo *keep bay*, *keep in bay*, *keep on bay* ir panašiai.

Šias klaidas galima paaiškinti transformacija į paprastesnę formą ir su tuo susijusiu detalių praleidimu. Ši transformacijos tendencija paste-

¹ C. Florès, La mémoire, In: Traité de psychologie expérimentale, Paris, 1964, p. 267—275.

² G. A. Miller, J. A. Selfridge, Verbal context and the recall of meaningful material, American Journal of Psychology, 63, 1950, p. 176—185.

bėta K. Kofkos [5], V. Kelerio [6]—reprodukuojant piešinius, P. Žanė [7], F. Bartleto [8], P. Blonskio [1] ir A. Smirnovo [2]—atgaminant rišlius tekstus.

Prie šios grupės galima priskirti taip pat ir rašybos klaidas, padarytas, praleidžiant vieną iš dvigubų raidžių arba netariamą raidę, pavyzdžiui, rašant *appeal* „atsišaukimas“ su vienu *p* arba *couple* „pora“ be galinio *e*.

2. Kitą žodžių formos klaidų grupę sudaro žodžių iškraipymas dėl anglišku žodžių proaktyvios interferencijos. Pavyzdžiui, kai kurie tiriamieji iškraipė *confirm* „patvirtinti“ į *comfirm*, *conform*, matyt, veikiami žodžių *come* ir *form*. Šiuo atveju proaktyvią interferenciją sukelia seniai išmolti ir dažnai kartojami žodžiai arba įprastiniai skiemenų deriniai.

Tačiau pastebėta proaktyvi interferencija kai kurių žodžių, išmokyti prieš ilgesnį laiką ir po to nepakartotų. Pavyzdžiui, žodis *screen* „ekranas“ daugelio buvo iškraipytas į *screem*, rašant su *ee*, nes prieš mėnesį buvo išmoktas žodis *scream* „riksmas“, rašomas su *ea*. Per mėnesį žodis *scream* nebūvo pakartotas.

Taip pat pastebėta tos pačios žodžių eilės proaktyvi interferencija. Pavyzdžiui, buvo duotas keliais žodžiais nuo *a photographic plate* „fotografinė plokštelė“ nutolęs sakiny *he placed the material* „jis padėjo medžiagą“. Keli studentai užuot *plate* pasakė *a photographic place*. Tos pačios eilės žodžių retroaktyvi interferencija buvo pastebėta pavieniais atvejais.

Proaktyvi interferencija, įsimenant svetimos kalbos žodžius, yra sukeliamas atsakymų (anglišku žodžių) panašumo, o ne stimulų (lietuvišku žodžių), kurių reikšmė skirtinga.

Pastebėtas svarbus proaktyvios interferencijos vaidmuo, sukeliant tarimo ir žodžių formos klaidas, atitinka B. Dž. Andervudo³ užmiršimo teoriją, pagal kurią ne retroaktyvi, o proaktyvi interferencija yra pagrindinė užmiršimo priežastis.

Gimtosios kalbos interferencija, įsimenant žodžių formą, pasireiškia nežymiai. Pavyzdžiui, įsimenant žodį *penetrate* „prasiskverbti“, keli tiriamieji pridėjo prielinksnį *through*, kuris nebuvo duotas.

3. Trečią klaidų grupę sudaro klaidos, padarytos, įsimenant ilgus žodžius, t. y. ilgesnius negu 7 raidžių. Pastebėtas jų iškraipymas, praleidžiant raides, tuo būdu sutrumpinant žodį. Pavyzdžiui, kai kurie tiriamieji, atgamindami žodį *printing* „spausdinimas“, pavertė jį *priting*, *pinting*.

Klaidų dėl naujų žodžių sunkios formos (žemos asociatyvinės vertės) nedaug. Tai sutampa su Dž. Holo⁴ bandymų rezultatais. Šie bandymai parodė, kad žodžių asociatyvinė vertė turi įtakos įsiminimui, jeigu jų naudojimo dažnumas žymiai skiriasi, pavyzdžiui, jei vienas žodis priklauso pirmajam tūkstančiui, o kitas penktajam. Kadangi mūsų atveju visi žodžiai priklausė antrajam tūkstančiui, tai asociatyvinės vertės skirtumai nebuvo ryškūs ir nesužadino svarbaus vaidmens, įsimenant žodžių formą. Pasitaikė nedaug klaidų dėl anterogradinių ir retrogradinių asociacijų.

Semantinės klaidos. Beveik visuomet stimulus (lietuviškas žodis) sukelia teisingą atsakymą, nepaisant mažiau ar daugiau iškraipytos formos. Tačiau kai reikėjo papildomai įsiminti antrą žodžio reikšmę arba apibrėžti skirtingą anglų kalbos sąvoką, išreikštą tuo žodžiu, visose

³ B. J. Underwood, Interference and Forgetting, Psychological Revue, 64, 1957, p. 49—60.

⁴ J. Hall, Learning as a function of word frequency, American Journal of Psychology, 67, 1954, p. 138—140.

grupėse buvo neįsiminta apie 30% papildomų reikšmių. Čia, kaip ir įsimenant leksinius vienetus, pasireiškia tendencija praleisti detales ir simplifikuoti.

Visų rūšių klaidos dažniau pasitaiko, įsimenant žodžius, einančius po žodžių eilės vidurio dažniausiai vieno žodžio atstumu. Tačiau jeigu tie žodžiai buvo lengvi, t. y. neveikiami faktorių, sukeliančių klaidas, jie buvo taip pat gerai įsiminami, kaip ir lengvieji žodžiai, stovintys eilės pradžioje arba gale.

I š v a d o s

1. Dėl girdėjimo kanalo mažesnio pralaidumo naujų žodžių tarimas įsimenamas blogiau, negu jų forma.

2. Proaktyvi interferencija sukelia daug tarimo ir žodžių formos klaidų.

3. Asociatyvinė žodžių vertė, imant artimo dažnumo žodžius, turi mažai įtakos žodžių formai įsiminti, tačiau fonemų derinio asociatyvinė vertė veikia tarimo įsiminimą.

4. Pasireiškia struktūros simplifikacijos tendencijos.

KPI
Užsienio kalbų katedra

Įteikta
1968 m. kovo mėn.

L I T E R A T O R A

- Блонский П. П., Память и мышление, Москва, 1935.
Смирнов А. А., Проблемы психологии памяти, Москва, 1966.
Florès C., La mémoire. In: *Traité de psychologie expérimentale*, Paris, 1964, p. 179—300.
Miller G. A., Selfridge J. A., Verbal context and the recall of meaningful material. „*American Journal of Psychology*“, 63, 1950, p. 176—185.
Koffka K., *Principles of Gestalt Psychology*, London, 1935.
Köhler W., *Gestalt Psychology*, New York, 1929.
Janet P., *L'évolution de la mémoire et de la notion du temps*, Paris, 1928.
Bartlett F., *Remembering*, Cambridge, 1935.
Underwood B. J., Interference and forgetting, „*Psychological Review*“, 64, 1957, p. 49—60.
Hall J., Learning as a function of word frequency, „*American Journal of Psychology*“, 67, 1954, p. 138—140.

АНАЛИЗ ОШИБОК, СДЕЛАННЫХ ПРИ ВОСПРОИЗВЕДЕНИИ ЛЕКСИКИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

И. ЛАПТЕВАЙТЕ

Резюме

В статье изложены результаты анализа ошибок, сделанных студентами в течение эксперимента по запоминанию лексики английского языка. Анализ ошибок показал, что:

1) произношение запоминается значительно хуже, чем графическая форма слова. Это можно приписать меньшей пропускной способности слухового канала по сравнению со зрительным;

2) проактивная интерференция вызывает самое большое количество ошибок;

3) при запоминании слова близкой частотности ассоциативная ценность слов мало влияет на запоминание формы слова, но ассоциативная ценность фонем влияет на запоминание произношения;

4) наблюдается тенденция к симплификации и пропуску деталей, особенно при запоминании фразеологических оборотов.

ANALYSIS OF MISTAKES MADE IN REPRODUCTION OF ENGLISH WORDS

I. LAPTEVAITE

S u m m a r y

This is an account of the analysis of mistakes made in memorization of English words in the course of our experimental study. The following was observed:

1. Retention of pronunciation is inferior to retention of graphic form of words. This phenomenon can be attributed to the lower carrying capacity of the auditory canal as compared with the visual canal.

2. Proactive interference is the cause of the greatest amount of mistakes.

3. Association value of phones influences memorization of pronunciation. Association value of words of not too remote frequencies affects memorization of graphic form only slightly.

4. Simplification and omission of details manifests itself in memorization of words especially compound ones.